

Politična korektnost in slovarski opisi slovenščine

Izr. prof. dr. Vojko Gorjanc
Oddelek za prevajalstvo FF UL
Uvod v študij slovenskega jezika

Uvod

Funkcija slovarjev v družbi

- Pregledno o slovarjih slovenskega jezika in korpusih

Politična korektnost in slovarski opisi

- Nabor iztočnic
- Definiranje
- Zgledi rabe
- Slovarski opisi in realnost komunikacije

Družbena socializacija leksike, povezane z marginaliziranimi skupinami – funkcija popkulture

Sklep

Uvod

- Funkcija slovarjev v družbi
  - Slovar ali slovarji
  - Slovar kot argument
- Družbena diskusija kot izziv jezikoslovju
- Politična korektnosti in slovarji

Funkcija slovarjev v družbi

- Ne le zbirka besedja, ampak višja vrednost (zaklad kulture)
- Absolutna avtoriteta
  - Kaj je v jeziku
  - Česa ni v jeziku
  - Kaj nekaj pomeni v jeziku
- Neomejenost v trajanju
- Visoka vrednost slovarskega argumenta

Kaj je v jeziku in česa ni

Besede X ni v slovarju = Besede X ni v jeziku

Beseda X je v slovarju = Beseda X je v jeziku

Beseda X je v slovarju = Beseda X pomeni, kot jo definira slovar

Nerazumevanje razmerja med implicitno in eksplicitno normo oz. jezikovnega razvoja sploh

---

Vse okoliščine, ki se nanašajo na usodo teh dveh mest /Sodome in Gomore/, so opisane v Svetem pismu, kmalu na začetku knjige. Če bi ga kdaj brali, bi odkrili, da je bila glavna “slabost” njunih prebivalcev homoseksualnost ne pa način oblačenja in obnašanja žensk in mladine. Človek bi dejal, če posnemam vaš način sprevrčanja dejstev, da so si prav s to vrsto “spolne prakse za utrjevanje medsebojnih vezi in oblikovanje skupnosti” prislužili kazen, ki je bila tako temeljita in dokončna, da jo celo neverniki omenjajo še tisočletja kasneje. Mimogrede, iz besede Sodoma izhaja tudi redkeje rabljena beseda sodomit. Pomislite, nekdo je v SSKJ zapisal “silno necivilizirano” razlago, da ta beseda pomeni homoseksualca, spolnega perverzneža (France Novak, odziv na prispevek “Ko si fant in fant obljubita zvestobo”, PP 29, *Delo*, Sobotna priloga, str. 39).

Iz diskurza v slovar in nazaj v diskurz

Že včeraj ste govorili o enih čudnih nakanah Slovenske nacionalne stranke, vendar bi vas opozoril za včerajšnjo debato, o ciganu in o Romu. Povedal vam bom, da Slovar slovenskega knjižnega jezika besede "Rom" ne pozna in kot besedo "rom" uporablja okvir. Piše pa pod definicijo "cigan", pod 1, piše: pripadniki iz Indije priseljenega ljudstva, navadno brez stalnega bivališča; in kot 2, slabšalno, zvit, lahkomiseln ali malopriden človek. Vendar slovenski slovar slovenskega knjižnega jezika to definira tako.

(Zmago Jelinčič, pl., rasprava u slovenskom parlamentu, 29. 5. 2002.)

SSKJ

cigan

1. pripadnik iz Indije priseljenega ljudstva, navadno brez stalnega bivališča: pravili so, da cigani kradejo otroke; ogrski cigani; tolpa ciganov; črn kot cigan; laže kot cigan • ekspr. je tak cigan slabo oblečen; ekspr. pri nas je kot pri ciganih vse je v neredu; smeje se kot cigan belemu kruhu široko, na vsa usta
2. slabš. zvit, lahkomiseln ali malopriden človek: to ti je pravi cigan; še hujši cigan je, kot si ti; potepa se, cigan / kot psovka cigan ciganski

rom

nižje pog. priprava iz lesa ali drugega materiala, ki obdaja sliko ali druge predmete; okvir: izdelovati rome; dati sliko v rom • pog. ta je pa za v rom zelo je lepa

Vrednosti sistem družbe in slovar

- Odsevajo družbene vrednote
Rešitve govorijo o stigmatiziranju
družbenih skupin

Slovarji, enciklopedije in slovnice so najboljši primer besedil, ki jih je treba brati med vrsticami, kjer se družbeni konflikti, skrita nasprotja, klišeji in predsodki sestavljajo v družinski album določene kulture, ki ga lahko razberemo bolje kot kjerkoli drugje (Meschonnic 1991).

Slovenska slovarska realnost

- Slovar tujk (ST, 1967)
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 1970-1991)
- Slovenski pravopisni slovar (SPS, 2001)
- Veliki slovar tujk (VST, 2002)

ST, 1967

- France Verbinc, *Slovar tujk*, Ljubljana (Cankarjeva založba), 1967.
- 60. leta 20. stoletja v slovenskem prostoru živahna slovarska dejavnost
  - *Slovenski pravopis* (1962) – pravopisni slovar
  - *Poskusni snopič Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1964)
  - *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1. knjiga, A-H (1970)

SSKJ, 1970-1991

- Osrenji slovarski projekt v slovenskem prostoru (največji jezikoslovni projekt slovenistike) – **velika avtoriteta**
  - Slovarska metodologija: teoretična zasnova 60. leta 20. stoletja
  - Časovni obseg: gradivo 20. stoletja (do sredine 80. let), nekaj tudi literarnih klasikov 19. stol.

DESKRIPC IJA = liberalnejši in progresivnejši slovar

SPS, 2001

- Pravopisni slovar
  - Slovarska metodologija: zastarela
  - Časovni obseg: naslovnitev na SSKJ in ne na podatke o sodobni komunikaciji

PRESKRIPCIJA = konzervativnejši slovar

VST, 2002

Veliki slovar tujk, Ljubljana (Cankarjeva založba)

delo slovarskega kolektiva

Realnost komunikacije

korpusi

realnost komunikacije

in

umestitev slovarjev v
trenutno družbeno realnost

Stigmatizirane skupine v zahodnih kulturah

- ženske : moški
- nebelci : belci
- nekrščanske skupnosti : krščanske
- neheteroseksualci : heteroseksualci
- starejši : nestarejši

- nacionalnost

Družbena diskusija in jezikoslovje

- 1980-1990: aktivna civilna družbena gibanja – diskusija o položaju marginaliziranih družbenih skupine, nič oz. malo o jeziku
- 1990-2000: velike družbene teme (država, EU, NATO)
- Sredi 90-ih let in po l. 2000- : ponovno odpiranje diskusij (velikokrat naključno), tudi o jeziku
  - Seksizem (Peking)
  - Homofobija (Sestre in Eurosong)
  - Rasizem, ksenofobija (Muslimanski kulturni center v Ljubljani, Romi, “izbrisani”)

Segmenti slovarja

- Nabor iztočnic
- Definiranje
- Označevanje – omejitev v rabi
- Zgledi rabe

Nabor besed

- V zgodovini tesno povezan predvsem z moralnimi vrednotami družbe (tabuizirano besedje)
- V ZDA tudi s kolektivno krivdo (predvsem negativna poimenovanja, povezana z rasizmom)

ni v korpusu

z nizko pogostnostjo
(1–10)

z višjo pogostnostjo
10+

babela

babetina (1)

baba+

babišče

babše (5)

babnica+

babovje

debeluharica (3)

babura

debeluha

debeluhinja (3)

trapa

frfulja

mazačka (3)

vlačuga

gobezdulja

pobožnjakarica (1)

ženščina

hudičela

požeruhinja (1)

intrigantka

pritepenka (4)

izvrženka

skoporitnica (1)

jezikulja

smrdljivka (1)

lenuhinja

smrduha (8)*

negodnica

tercijalka (9)

počasnela

ženšče (10)

primitivka

ženščura (4)

priskutnica

smrdulja

svetohlinka

trola

zamorklja

ženišče

ženščad

Homoseksualnost

SPS

nevtravno: *gej, homoseksualec, lazbijka*

nizko: *peder, buzarand*

slengovsko: *topli bratec*

Nevtravno še: *pederast, pederastičen,
pederastija*

SPS: *gej = istospolnik (neobstoječe!)*

lezbijka = istospolnica (neobstoječe!)

Definicije in zgledi rabe

ST - definiranje

homoseksualen = istospolen, na isti spol usmerjen (tj. nenormalen) spolni nagon, nenormalno seksualen;

homoseksualnost = spolno nagnenje do istega spola, nenormalna seksualnost

lezbična ljubezen = nenaravna ljubezen med ženskami

...

Definicije in zgledi rabe

SSKJ – definiranje večinoma korektno, zgledi rabe takile:

*zašel je v družbo homoseksualcev in onanistov (iztočnica onanist);
ekshibicionizem, fetišizem, homoseksualnost in druge perverzije
(iztočnica perverzija);*

*homoseksualci, exhibicionisti in drugi spolni perverzneži (iztočnica
perverznež);*

*homoseksualnost, exhibicionizem in druge perverznosti (iztočnica
perverznost);*

*homoseksualci in drugi sprevrženci / spolni sprevrženci (iztočnica
sprevrženec)*

Omejitev v rabi

SPS s kvalifikatorjem *poudarjalno*

zamorec, zamorka

Da kakšne svinje so ti **zamorci**, sta mi govorila, da kar serjejo in ščijejo kjerkoli jih pač prime in da kozlajo za šanki.

Dogajanje sta skinheada 'popestrila' z glasnim zmerjanjem:

“**Zamorca!** Opice! Marš ven iz Slovenije, opice! Pojdite v Zoo!”

Hkrati se je začela zavedati pravega pomena rasne diskriminacije, ki jo je močno čutila v šoli. “Ne plešem z **zamorkami!**” jo je na neki šolski zabavi zavrnil beli deček.

OR Odstavek

KONKORDANCA

- 3832.0000011 v Ribčah ni bil Altamont. Tam so zaklali nekega **zamorca** v svetlo zeleni obleki, ker je pijan težil,
- 3833.0000007 Vse manj je takšnih, ki si res želijo biti **zamorci**. In zdaj jih je kot čik pohodil še protikadilski
- 3896.0003958 lahko tudi ti ljudje privoščili v Orlu kosilo ali pri **Zamorcu** ali kjerkoli, pri Štajercu, zakaj pa ne,
- 4334.0000757 turodna feršterkarija, pa se z lastnimi zvočniškimi stolpi opremljeni **zamorci** ne morejo izmazati le z neprimernostjo Hale Tivoli. Bas
- 4350.0000275 dreti, da ona dela, dela in dela kot **zamorc**.
- 4485.0000167 pri povsem pravi, zaresni maši, med katero bodo **zamorci** in nezamorci z letalonosilke JFK zapeli nekaj komadov. "
- 4489.0000542 znano estradno obličje Šemse iz U'Redu. Po **zamorcih** Trevorja Wattsa z Druge godbe torej še vseljubljanška tolkalski
- 6364.0000814 kar ves svet vrti okrog njega. Ja, tudi **zamorci** ga radi srkajo, saj se kakšen požirček res vsakomur
- 5842.0000017 Lampa street, Eldorado, Stalin, Jazz pub in **Zamorc** v Celju plačati pijačo s ponarejenimi bankovci, na ta
- 6078.0000395 ... ne peri plenice lepa Vida .../ **zamorca** za morjem ni << Pesnik razbija pretirane iluzije,
- 8545.0000067 dratarije. In, seveda, na njej belci in **zamorci** počno tisto, kar najbolj znajo, torej - drgnejo
- 8545.0000531 ugotavljala lepa Vida Petrovčič. (prodali bi jo prvemu **zamorcu**, ki bi po morju prišel press)
- 9154.0000012 saj veste, so drug drugemu podobni vsaj tako kot **zamorci** in zato me je, kadarkoli v življenju me
- 9350.0000006 ja. Običajno pa sva robo nabavljala pri nekem dilerju **zamorcu**. Očarala naju je predvsem njegova poslovna eleganca. Običaj
- 9572.0000009 je celo Ameriko obnorel z arabico. Temno temno kot **zamorc**.
- 9756.0000850 zamisli, je že kdaj malo bolj intimno ovohaval kakšnega **zamorca** ali črnko, mora priznati, da mu je ob
- 9843.0000933 najdeš gomilo belcev, ki ostreje in močnejše žagajo; **zamorcev**, ki bolj vztrajno in z večjim žmohtom gruvajo;
- 7381.0000052) z neizmerno ironijo zapisal nesmrtno besede "Irci so **zamorci** Evrope", je zdaj dejansko moderno biti Irec.
- 7634.0000068 pospešenem vlaganju in posodabljanju objektov. Tako so obnovili hotel **Zamorc**, delno hotel Orel, center za diagnostiko, fizikalno
- 8172.0000050 protestnikom, v katerih je simbolično našel spremljajoči zbor **zamorcev** <<, včeraj pihal na dušo tudi Jani Kovačič.
- 8746.0000211 silno prestraši, ko zagleda čudnega črnca. Še nobenemu **zamorcu** ni odprl, zato tudi njemu ne bo. Hitro
- 3807.0001195 nedeljivem svetu. Kdor otopi, tako da trpljenje daljnih **zamorcev** ali enako daljnih Bosancev ne seže več do njega -
- 3807.0001463 ljudi, Srbe, Bosance, Hrvate, Italijane, **zamorce**, žide, čifurje. In še več: ko
- 4261.0000141 obrazu je bil ves pikčast in bil je temen kot **zamorc**. Pripovedoval mi je o strahotah. Spali so pod

Definicije in zgledi rabe

SSKJ:

Definicije: 786 x *ženska oblika od* asistentka = ženska oblika od asistent; državljanka = ženska oblika od državljan

Zgledi rabe:

gospodinja pere in lika (iztočnica *likati*)

negovala ga je v bolezni (iztočnica *negovati*)

z oznako *ekspresivno* npr. tudi *pretepel jo bo, da bo vsa črna* (iztočnica *pretepstì*)

Definicije in zgledi rabe

*moški = človek moškega spola, navadno
dorasel*

*ženska = oseba ženskega spola, navadno
dorasla*

Lastnost človeka = misliti in govoriti.

Socializacija leksike

peder (gejevska skupnost) ≠
≠ peder (urbane skupnosti) ≠
≠ peder (splošna socializacija)

Doseganje sprememb v socializaciji leksike

NR	ODSTAVEK	KONKORDANCA
4159.0000305		z bivšo ženo, šef je posiljevalec, sosed je peder , ki prisluškuje).
4280.0002577	v zakonodaji. Sprva so istospolno usmerjenost imenovali sodomija ali pederastija , današnje ime homoseksualnost pa se je pojavilo šele leta	
4381.0000999	pa seje prav ta gospod. e objavljeni podatki o pederastiji v RKC, ki jo izvajajo župniki z mladci,	
4576.0000092	. Množica razplet pozdravi z ogorčenimi vzkliki "Sudija, pederu !", kar z dogajanjem na igrišču nima nobene	
4576.0000098	preostalo jim je samo še nemočno metanje petard. " Pederčine šugave! Marš u pizdu materinu!" je histerično	
4576.0000740	tam ostal. Ima enega prijatelja, ki je tudi peder . Povedal mi je, da je bil tudi z	
4576.0000754	na dan. Ljudje bi se spraševali, ali sem peder . Danes imam odpor do vseh starejših moških.	
6634.0000218	", "Srbija ni Monika", "Klinton pederu ", "Kučan, ostal si brez 50.	
7072.0000203	zbral poguma, da bi si priznal, da je peder , je pripravljen plačati mastne denarje, samo za to	
7073.0000356	ki je gej (Greg Kinnear): marš, peder ! e v naslednji sapi užali njegovega temnopoltega prijatelja (	
1871.0000380	Šumija so me začeli resno spraševati, kdaj sem postal peder . Proti biseksualcem in homoseksualcem sicer nimam prav nič,	
2010.0000011	Z novo ploščo Sexy boy, Magnifico je peder , model... spet nova provokacija zaradi provokacije..	
2010.0000016	rečeš - ne bom. In potem nastane Magnifico je peder .	
2010.0000022	zgodbo o blondinki, ki vas obtoži, da ste peder , ker je ne date dol. Nova emancipacija žensk	
2010.0000024	, v kateri v ozadju ženski glas poje Magnifico je peder . Za nekatere ljudi je to še vedno žaljivka?	
2010.0000030	Magnifico nas rajca, Magnifico je čefur, Magnifico je peder , zdaj sexy boy...Zdi se, da dejansko	
2050.0000069	, manjka ji še izrazitejše igralske dinamike. Basist Monte Pederson kot Gašper je bil dovolj zloben, skoraj monumentalen v	
2099.0000373	, v Studiu City, zakaj ima rajši lezbijke kot pederaste .	
2434.0000477	Hrana in babe, << je rekel Pepo Peder .	
2434.0000479	da se tudi o odprtih vratih lahko pogovarjamo. Pepo Peder je hotel vedeti, kaj je z amnestijo. Pozabi	
2434.0000500	Rekel sem: Prav. Prav, če tale peder umika svoj predlog, prav, če ga odbor umika	
2632.0000126	Sørensen, Joković, Poulsen, Duus, Røll, Pedersen (Nørholt), Živković, Brøgger (Hansen)	
2632.0000129	minuti v nasprotnem napadu tudi najlepšo priložnost, vendar je Pedersnov strel zadel vratnico. Danci so nasploh postajali vse aktivnejši	
2680.0000760	v Washingtonu začel širiti govorico, da je guverner " peder ". Skoraj gotovo je bil za tem FBI.	

Čefúr -ja m (ú) – oseba, ki živi na teritoriju določene države, vendar ni pripradnik tamkajšnje nacionalne večine v našem primeru so to ljudje, ki prihajajo iz krajev južno ali vzhodno od reke Kolpe; med čefurje v večini primerov štejemo tudi njihove potomce; po svoji fizionomiji se od pripadnikov večinskega dela populacije razlikujejo po nizkem čelu, skupaj raščениh obrveh, poudarjenih ličnicah in močnejši spodnji čeljusti ...

... njihove osnovne vedenjske značilnosti so: ljubijo lagodno življenje, preklinjajo, radi imajo alkohol, nežnejši spol, nogomet, obožujejo kič in zlat nakit; pri srcu so jim borilne veščine in so nemalokrat agresivni brez pravega razloga; njihova aklimatizacijska doba je v večini primerov zelo dolga.

SSKJ in SPS

Čefur

Južnjak

Bosanc

Čapec

Sklep o slovenskih slovarjih

- Slovarji so knjige, ki razkrivajo vrednostne sisteme družbe
- Slovarji imajo v družbi visoko avtoriteto
  - Nekorektni opisi lahko služijo za vzpodbujanje nestrpnosti
- Tujejezična leksikografija že ima dolgo tradicijo politično korektnega opisovanja
- Slovenski slovarji daleč od tega – razkrivajo ideologijo
- Pozitivni premik: *Veliki slovar tujk* (2002)

Dodatna literatura

Vojko Gorjanc: Neposredno in posredno žaljiv govor v jezikovnih priročnikih: diskurz slovarjev slovenskega jezika. Družboslovne razprave 48/2005, str. 197-209.